

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יודיה:
אורה - זו תורה.
וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

במפרשים

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תש"ע

פרשת לך לך

יפרד לוט להראותו את הארץ שאמר לו בתחלת דבר אליו אשר ארצך ולא הראהו עד עתה שנפרד לוט, והוא מאמר ראשון לך לה מארצך וכמולדתך ומבית אביך אז ארצך:
א"ה הארץ אשר ארצך. פרוש שלא הודיעו לראות אם ימהר לעשות דבר מלך שלטון מבלי דעת המקום, וזה נסיון מהנסיונות. עוד רמזו שיראנה לו כלה דכתיב (למנו י"ג י"ד) שא נא עיניך וראה צפונה ונגבה וגו' ונתן לו כח הראיה לראות כלה:

ע"ד ותבאר על דרך מה שאמרו בספרי בפסוק (במדבר לה) אשר אני שכן בתוכה אשר אני שכן בתוך בני ישראל אין שכניה שונה אלא בתוך בני ישראל ובעודן בארץ ע"כ, והוא שאמר ה' לאברהם אל הארץ אשר ארצך פרוש ראונה לך ואתה ראוי לה, ושעור התבה הוא ארצה אותך לה וארצה אותה לך כי זה בלא זה אינם ראויים להשפעת שכניה ולרב ההצלחות:

ע"ד ירצה לומר שגלף לו מארצו אף לא יהיה כסדר יציאתו מאור כשדים שיוליך עמו מולדתו ובית אביו אלא הוא לבדו יעזב ארצו ויפרד גם ממולדתו ואפלו מבית אביו. אף אברהם לא הבין זה בדברי ה' ולקח עמו לוט. או אפשר שהבין כן אלא שלוט דבק בו כאומרו (ה') וילך אתו לוט, דבק בו. והגם שאמר אחר כך (ה') ונקה אברהם וגו' ואת לוט וגו' פרוש שלא התפו עד שימצא המצאה שלא יכלימהו. ולזה המצא כי בשמצא סבה קטנה שרכו הרועים תכה אמר אליו (י"ג ט') הפרד וגו' ואם הנמין וגו' והדבר הוא כמעט זר שיאמר אליו כדברים האלה בכל כך הרחקה אלא לצד שהיה חושב מחשבות להפרידו כדבר ה' לזה תכה במוצאו סבה דתפו בב' ימים. וראיתי לחזק פרוש זה גם כן ממה שאמר הכתוב (למנו י"ג י"ד) וה' אמר אל אברהם אחריו הפרד לוט מעמו שא נא עיניך מאמר זה יוכיח כי יושב ומצפה היה ה' מתי

א. אור החיים .
פרק יב' פסוק א':

אלו

1. כרשננו מוצא בפסוק זה רמז שהק"ה ביקש מאברהם ללכת למדו, מהו רמז זה?
2. מה מביא את כרשננו למסקנה שאכן זה היה רצון הק"ה ולאילו מטרה?
3. למה לא אמר הק"ה לאברהם בדיוק את המטרה הסופית והמקום אליו צליו להגיע?
4. כרשננו נותן ביאור מצנין למלה: "אראק" מהו פירושו ואיך הוא מסביר ככה את המלה?

* * *

ב. חזקוני.
פרק יב' פסוק ו':
(ו) עד מקום שכב, שהרי באותו הפרק לא היתה שם עיר בנויה רק המקום. עד אלון מורה, פרש"י הראהו הר גרזים והר עיבל. כדאמר בפ' ראה: אצל אלוני מורה¹⁹, ואלון מורה ואלוני ממרא חד הוא. והכנעני או בארץ, פרש"י²⁰: הולך וכובש ארץ ישראל מזרעו של שם וכו'. לפי שחם אביו גדול שנתים משם דודו, ועוד פרש"י: בחלקו של שם נפלה הארץ כשחלק נת וכו'. חז"ק: שהרי בפרשת שלח²¹ ובפרשת עקב²² פרש"י עצמו שתם בנה חברון לבנו כנען, א"כ משמע שארץ כנען

לר לר

נפלה לחלקו של חם²³. אלא יש לומר שמה שפירש רש"י כאן שהיה כובש את א"י מזרעו של שם, הכנעני או בארץ, על שם העתיד נכתב כשהיו ישראל מוחזקים בקרקע, לכך נופל בו לשון "אי", כלומר אז בימי אברהם היה הכנעני בארץ, וכן לפנינו: והכנעני והפרזי או יושב בארץ²⁶.

סוף

1. מהו חידושו בקטע הראשון?
2. פרשנו אנסה להתמודד עם חוסר ההפירות פדמי ישיבת כנען, חם וואו בני עט פארץ, מה הפציה?
3. איפה פתרון מוצא פרשנו?
4. היש למה הפלכה רציונית מצטרף למציאות פאותו זמן?

* * *

ג. רש"ר הירש

פרק יב' פסוק ז':

משואת המבול (בראשית רבה לב, טז) והיתה אפוא כעין קרקע בתולה; והארץ הזאת נבחרה בידי ה', ובה החלה שכינה לשוב אל הארץ. והנה, המקום הזה, בו החלה שכינה לשוב לתחתונים אחרי אלפיים שנה, נקרא:

א) מקום שכס. שכס לא נודעה לתהילה בארץ ישראל. היפוכו של דבר: היא היתה ידועה לשמצה כמקום שבו, "שכיחי רוצחים"; היא היתה מגדלת אנשים חמי מזג, שלבם היה גס בהרג ורצח. דבר זה מתברר מתוך הוראות ערי המקלט, ודברי הנביא רומזים לכך: "דרך ירצחו שכמה" (הושע ו, ט); וגם גלעד המקבילה לה בעבר הירדן קרויה מטעם זה "עקבה מדם" (שם י, ח; מכות ט ע"ב). ב) אלון מורה. במקום זה היו הר עיבל והר גריזים; על אדמה אחת התרוממו שני הרים, בעלי אופי מנוגד לחלוטין, — האחד מוריק כגן פורח וכולו אומר ברכה, והשני צחיח ושומם וכולו אומר קללה. ועוד נאמר על המקום הזה: ג) והכנעני אז בארץ. כבר אז, שעה שהקב"ה התגלה לאברהם, ושכינתו החלה לשוב, כבר אז היה הכנעני בארץ; והן יודעים אנחנו: הכנעני הידרדר בארץ הזאת עד לדיוטא התחתונה של שחיתות מוסרית, — עד שהאל הרחום בעצמו גזר עליהם גירוש או כליה.

אנחנו רואים אפוא: רצה הקב"ה לחדש את האנושות ולהחזיר את שכינתו לתחום האדם; לשם כך בחר בארץ, שהיתה אמנם מסוגלת לכך, יאנשים החיים בה על פי רצון ה' יכולים להשיג בה כל מעלה מוסרית; אך כאז כן אחר כך חיו בה בני אדם, שהשחיתו את דרכם ונתחייבו כליה. וכך, גם התורה ניתנה במדבר — ללמדנו, שעילוי האדם איננו תלוי לא במקום ולא בזמן. במקום זה, בו הגיעה השחיתות לשיאה, — בו החלה שכינה לשוב אל הארץ, ונמצינו למדים: אמת, טיב הארצות יש בו כדי להשפיע על טיב האומות ותכונתן. אולם, הסגולה האלהית שבאדם, הכושר לזכות בקרבת ה' — הם בהישג ידה של כל אומה ולשון, בלפלגד כמו ביון. במקום מגוריו של אברהם יכולים גם רוצחים לגוד; ואדמה אחת יכולה לשאת את הריצח בצד הנביא. אכן, מרובים פיתוייה של הארץ הזאת; יושביה הגיעו עד לשיא ההשחתה, והארץ הקיאה אותם; אך היא נבחרה בידי ה', והוא נטע בה את עמו, — שאף הוא איננו הנכנע שבעמים, וביסוד אפיו הוא "קשה ערף". ואם יצליח הדבר — ואכן הוא הצליח — ש"אשדת" תצרף

3. וירא; או התגלה לו ה' במראה ואמר וכו'. ההרגשה היא על ההתגלות במראה; וגם המזבח נבנה לה' הנראה אליו. שכן, היה זה הסימן הנראה לעין, שאדמה זו נבחרה לאברהם. ואכן, אין זה הביטוי הרגיל; אצל אברהם הוא נזכר עוד רק במצות מילה (בראשית יז, א) ובבשורת הולדת יצחק (שם יח, א). אין אנחנו מעיזים לחקור, איך דיבר ה' אל אברהם ואל הנביאים; אך עלינו לשים לב אל מה שנאמר. אין הוא אומר רק שהקול נשמע, אלא: "וירא". ואין כאן לשון "הקרא מ" — ה' נראה על ידי אברהם, אלא: "הקרא אל"; ה' נראה אל אברהם ולמען. אילו נקט הכתוב לשון "הראה מ", היתה הפעולה יוצאת מן הרואה; עובדת ההיראות היתה תלויה בכושרו ובפעולתו הרצונית של הרואה, והיא היתה יוצאת ממנו. ואילו "הראה אל" מציין תהליך הפוך: יציאה מן ההיעלם-שעדי-כה והיראות לצרכו של אדם מסוים; הפעולה יוצאת מן האל המתגלה. חשיבות יתירה נודעת לכך; ולא למותר להדגיש זאת בתקופה זו, בה פרשנות שטחית מסלפת את הכתובים ומגלה בהם פנים שלא כהלכה. כל התגלות אלהית שבמקרא יוצאת מן ה' ובאה אל האדם. ה' מדבר אל הנביא, ולא בקרבנו. יד ה' היא על הנביא ולא מתוכו; היתה עלי יד ה'" (יחזקאל לו, א ועוד). כל מקום שאתה מוצא התגלות אלהית במקרא, הרי האדם הוא מקבל בלבד, ולא יוצר פעיל. ומכאן סתירה לדעתם של אלה הכופרים בעובדת התגלות, אך מסווים את כפירתם במעטה כוב, — כאילו התגלות ה' היא תוצאה גרידא של דמיון והתפעלות אנושית. איך דיבר ה' אל הנביאים, — הרי זה סוד כמוס לאדם; הן גם דיבור האדם אל האדם, — קשר הרוח עם הרוח על ידי השפעת הגוף על הגוף, — אף הוא יש בו משום סוד כמוס; דיינו שאנחנו יודעים, שאכן הוא דיבר ונראה לנביאים. הנה, ה' יצא מהסתר הפנים ונראה לאברהם רק כאן; אולם, חיי אברהם היו קודש לה' זה חמש ושבעים שנה; הוא פעל וסבל למען ה' וגם במולדתו כבר שמע את קול ה', ואף על פי כן, בארץ הזאת נראה לו ה' בפעם הראשונה. וכך הורו לו משמים, שהארץ הזאת נבחרה בידי ה', ובה תחל שכינה לשוב לתחתונים; והן זו המטרה הכללית של ההיסטוריה האנושית כולה. בארץ הזאת התהלכו בני האדם לראשונה; בה או בסביבתה היה גן עדן; היא ניצלה — על פי המסורת —

לר לר

קיצונית זו מסומלת על ידי שכנות שני ההרים: הר גריזים הפורה — בצד הר עיבל השומם. וחשיבות יתרה נודעת לכך, שהמזבח הלאומי הראשון — עם כניסת ישראל לארץ — לא נבנה בהר גריזים, אלא בהר עיבל השומם (יהושע ח, ל). הברכה היא תוצאה — ולא תנאי — של בניין החיים על פי רצון ה'. בניין זה איננו זקוק לכל הנחה חיצונית מוקדמת. מזבח התורה האלהית יכול להיבנות על אדמה שוממה.

את העם הזה על עצם האדמה הזאת, שוב אין לך אומה ולשון, ש"אשדת" לא תוכל לצרף אותה ולקרב את לבה לאותה "אשדת" (עי' ביצה כה ע"ב). נצחון הקדושה החל — ב"עז שבאומות" (שם). בקשה שבארצות (וכן דרשו חז"ל בבראשית רבה סד, ג: "הארצות האל" — קשות).

אכן. יושבי הארץ הזאת חייבים לבחור בין שיא העליה. המוסרית לבין שיא ההשחטה הנהמית, — בין ברכה וחיים לבין קללה ומות. ייתכן, שברירה

אלות

1. כרשננו צומד אל המיוחד בצורה זאת של "יורא" לצומת לכאורה אפשרויות אחרות, התוכל להסביר?
2. הקשר בין הקב"ה לאדם הוא צ"י התגלות שיוצאת מן הקב"ה אל האדם ולא להיפך, למה חשוב להדגיש זאת?
3. כננד מי הוא נלחם בכך?
4. כרשננו מונה את מצלותיה של הארץ, התוכל לחזור ולהרחיב?
5. שכת, אלון מורה, והכנעני אז בארץ, מה כל אלה באים ללמדנו?
6. מה מסמלת הצופדא שהתורה ניתנה במדבר?
7. "צילוי האדם איננו תלוי לא במקום ולא בזמן" מה כירוש ומה הרציון בכך?
8. מה אופיו של הצט, מה אופיה של הארץ?
9. מה באים טרניום וצילוי לסמל?
10. המרכה היא תוצאה ולא תנאי, מה הכוונה ואל מה זה מחייב?

* * *

ד. כלי וקר.

פרק יב' פסוק יז:

'אשת אברם אני. ואמר פרעה לאברם: "למה אמרת אחתי היא", כי לך הייתי מאמין ולא לה, פי חשבתני: אולי אומרת כן כדי להנצל מן התשמיש שהוא בלא אישות.
דבר אחר: "על דבר שרי אשת אברם", לפי שהיתה אשת איש, על כן באו עליו נגעים אלו.

[יו] על דבר שרי אשת אברם. וכי עדין לא ידענו ששרי אשת אברם? ועוד, מה פשעו של פרעה? הרי סבור שהיא אחותו. ומה שפרש רש"י: "על דבר שרי", שאומרת למלאך הך והוא מכה, לא נזכר בפסוק הך. על כן נראה לי, אף על פי שבפני ההמון עם אמרה שרה אחותו אני, מכל מקום לפרעה הגידה האמת שהיא אשת אברם, בחשבה שמלך יושב על כסא דין לא יעשה עול, ופרעה לא השגיח בה, כי אמר: לדברך הראשונים אני מאמין, על כן נגעו ה' "על דבר שרי", בשביל דבורה של שרי. ומה היה דבורה? "אשת אברם", כי היא דברה אליו:

אלות

1. מה הקושי בקטע הראשון ומה מצנהו?
2. תשובה מפתיעה נותן כרשננו ומסביר שמה אמרה דברית שונים לכרעה ולצט, מה מביאו לכך ומה הוא מתקן בזה?
3. למה כרעה לא האמין לה?
4. מה משנה או מוסיף הקטע של "דבר אחרי"?
5. הניתן ללמוד מכלל זה את דעתו של כרשננו על התנהגות כל האישים הקשורים לכרעה מביכה זו?

* * *